

Zaterdag
31 maart
2001

Via>Dorkwerd

Volgende maand gaat de al veelbesproken manifestatie 'Via>Dorkwerd, Het bijzondere Groningen' van start. Een evenement dat via culturele voorstellingen de aandacht wil vestigen op het Groningse landschap. Want dat is 'bijzonder', zoals de naam al aangeeft. Alleen, niemand die het eigenlijk weet. Er zijn zelfs geboren en getogen Groningers die geen benul hebben van het feit dat even ten noordwesten van de stad een landschap ligt dat de afgelopen honderden jaren nauwelijks is veranderd. Het Middag-Humsterland is zelfs geplaatst op de voorlopige Werelderfgoedlijst van de UNESCO, als een van de oudste cultuurlandschappen van Noordwest-Europa. Door sommige bewonderaars wordt zelfs gesproken van 'het Toscane van het Noorden'.

Middag-Humsterland staat op de voorlopige Werelderfgoedlijst van de UNESCO

Het Toscane van het Noorden

genswaardige mensen wonen daar op hoge aardhopen of op podiums die ze met de hand hebben opgeworpen ter hoogte van het hoogste getij, die ze uit ervaring maar al te goed kennen. Als het water de omgeving bedekt, lijken zij op schepelingen en als het water weer teruggeweken is, zijn het net schipbreukelingen. En wanneer dit soort mensen nu overwonnen wordt door de Romeinen, spreken ze van slavernij! Inderdaad, gespaard worden door het lot is voor velen een straf!"

Dit fragment is afkomstig uit *Naturalis Historia*, dat de Romeinse geschiedschrijver Plinius in de eerste eeuw na Christus optekende na zijn verkenning van de noordelijke grenzen van het Romeinse Keizerrijk.

Klei-eilandjes

De vruchtbare kleibodem lokte zeshonderd jaar voor onze jaartelling bewoners van de zandgronden in Drenthe naar het noorden. Ze troffen er een archipel aan begroeide klei-eilandjes aan, want water domineerde het gebied. Langs de toenmalige kustlijn en de monding van de Hunze (nu het Reitdiep) vestigden de pioniers zich op de hogere wallen langs de slenken. Al snel hoogden ze die op, waardoor de wierden ontstonden. De oudste wierden zijn te vinden in de dorpijs Oostum, Garnwerd, Feerwerd, Ezinge

ciënzer klooster in Aduard, ooit het grootste in Noord-Europa, waren al in 1192 gespecialiseerd in het droogleggen van land door middel van dijken, waardoor de polders ontstonden. Aanvankelijk puur defensief, om de mens te beschermen tegen het wassende water, maar vanaf de dertiende eeuw doelbewust om land te winnen. Het klooster vormt ook de leidraad voor de tentoonstelling *Hel en Hemel, de Middeleeuwen in het Noorden* die Greenaway zal inrichten in het Groninger Museum en die te zien zal zijn van 14 april tot en met 2 september.

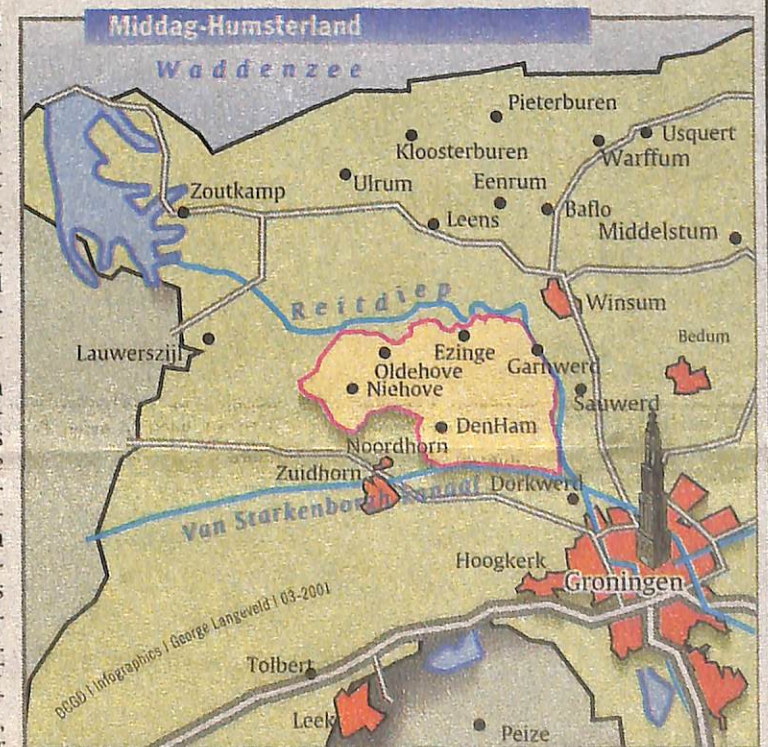
Archeologen zoals Groenendijk voorzien beleidsmakers en uitvoerders van cruciale informatie over de bodem. „Het moeilijke aan archeologie is dat je het meeste niet ziet, dat zit in de grond. Een grasheuvel of wierde herken je nog wel als welving.“

Misvatting

Dat een moderne archeoloog het liefst de zaken blootlegt die hij opgraaft, is volgens Groenendijk een misvatting. Sinds enkele jaren is het besef doorgedrongen dat het soms beter is zaken in kaart te brengen en dan weer toe te dekken. „Wanneer je iets opgraaft, is het weg“, stelt Groenendijk. „Dan is het voorgoed vernietigd. Het uitgangspunt is nu dat zoveel mogelijk moet blijven liggen.“ De bodem wordt wel in kaart ge-

hartstikke gaaf. We weten veel over de oppervlakte, maar over wat er dieper in de grond zit moet nog veel in kaart worden gebracht. Er komen nog steeds nieuwe gegevens boven, we weten nog een stuk niet, maar het wordt wel minder.“ In Nuis bevindt zich het noordelijk archeologisch depot, waar vondsten uit Groningen, Drenthe en Friesland geregistreerd en in dozen worden bewaard voor het nageslacht.

Groenendijk benadrukt ten slotte dat het Groningse landschap zoveel verscholen moois bezit dat het verdient bekeken te worden. „Het museum Wierdenland in Ezinge, het kloostermuseum de St. Bernardushof in Aduard, het hunebed van Heveskesklooster, de oudheidskamers en de vestingmusea in Oost-Groningen, het is zo'n mooi gebied. Te weinig mensen weten wat er allemaal te zien is. Het landschap is een pakhuis aan cultuur, de geschiedenis van 2500 jaar

▲ Het Middag-Humsterland kenmerkt zich door de grote rust die er heerst.

Foto: Ton Broekhuis

de dorpjes Oostum, Garnwerd, Feerwerd, Ezinge en Saaksum, waar ooit de kustlijn langsliep. Volgens Groenendijk waren er zeshonderd wierden, waarvan er nu nog tweehonderd terug te vinden zijn.

Nadat de Lauwerszee tussen 800 en 1000 was doorgebroken, vormden het Middag- en Humsterland twee eilanden die beschermd werden door kilometerslange dijken. In dit door water bedreigde landschap speelde de waterhuishouding een belangrijke rol. Niet alleen de grillige natuur drukte haar stempel op het vormen van het landschap zoals we dat nu kennen, ook de mens bemoeide zich noodgedwongen met de inrichting. Vooral de monniken van het cister-

blijven liggen." De bodem wordt wel in kaart gebracht, maar soms kan zelfs worden volstaan met het maken van een soort röntgenfoto door middel van elektronische weerstanden. Het levert informatie genoeg op van het bodemarchief, maar dat blijft ongeschonden liggen waar het ligt, zodat ook toekomstige generaties er nog over beschikken. „In Groningen wordt ook weinig blootgelegd omdat het natte grond is. De door water verzadigde stenen zouden door de vorst knappen." Bij een gemaaltje in Wetsinge, nabij Winsum, vond een oplettende amateur-archeoloog vuurstenen en scherven. „Het bleek dat 3400 v. C. daar een nederzetting van hunebedbouwers was. Die zat onder twee meter klei,

de geschiedenis van 2500 jaar wierdenlandschap, een gebied waar al tienduizend jaar geleden nomaden achter hun voedselbronnen aan trokken."

Het doel van de culturele manifestatie Via>Dorkwerd is op een speelse manier de aandacht te vestigen op het bijzondere karakter van het landelijke gebied. Toerisme op bescheiden schaal wordt gestimuleerd, bijvoorbeeld door erfgoedlogies. Daarbij snijdt het mes aan twee kanten, want op deze manier kan de enige overgebleven boerderijborg, de Piloerseborg in Den Ham, in oorspronkelijke staat behouden blijven en dienstdoen als onderkomen voor de toerist die op zoek is naar rust. Ook een film als

De Poolse Bruid, met prachtige beelden van het Hoge Land, geldt voor velen als ogenopener en draagt wat dat betreft bij aan de waardering van de provincie Groningen. En daarmee neemt dan weer de kennis van het gebied toe, noodzakelijk om verantwoorde beslissingen te kunnen nemen over wat er in de toekomst gaat gebeuren met dit unieke landschap.

De manifestatie Via>Dorkwerd start 14 april met de opening van de tentoonstelling 'Hel en Hemel, de Middeleeuwen in het Noorden' in het Groninger Museum. Vervolgens vinden tot begin september tal van activiteiten plaats, zowel in de stad als in dorpjes als Ezinge, Niehove en Garnwerd, die gelegen zijn in het Reitdiepdal.

▼ **Kronkelend water, groene weiden.**

Foto: Ton Broekhuis

Het Middag-Humsterland is een landschap dat is ontstaan door de middeleeuwse bedijking van twee eilanden. De grenzen van het gebied worden gevormd door het Reitdiep, het Van Starckenborghkanaal, Oude Riet en het Kommerzijlsterdiepje. Het kenmerkt zich door de grote rust die er heerst. Kronkelende sloten, oude dijken, zijlen ofwel sluisjes, groene weiden, Romaanse kerkjes, borgen en boerderijen bepalen het beeld. Net als de ooit door de vroegere bewoners opgeworpen wierden, welvingen in het landschap waarop ze droge voeten probeerden te houden en die in Friesland en de rest van het land terpen heten.

Door **Peter van der Heide**

Provinciaal archeoloog dr. Henny Groenendijk is nauw betrokken bij de ontwikkeling van het gebied. Het moet niet alleen leefbaar en economisch rendabel blijven voor de huidige bewoners, maar ook zoveel mogelijk bewaard worden zoals het nu is. Twee jaar geleden verscheen daarom een ontwikkelingsplan en er vindt voortdurend overleg plaats tussen alle betrokken partijen om zodoende oplossingen te vinden die voor iedereen bevredigend zijn.

Toen begin februari een bus met journalisten in gezelschap van filmregisseur en tentoonstellingsmaker Peter Greenaway een rondreis maakte door het gebied, viel het verhaal dat Groenendijk onderweg naar de Piloerseborg wilde vertellen vanwege vertragingen wat in het water. Wat bleef hangen, was het enthousiasme waarmee hij vertelde. Nog nooit was ik me, als geboren en getogen stadje, zelf zo bewust geweest van het bijzondere karakter van dit landschap, ten westen en zuiden van het in het Lauwersmeer uitmondende Reitdiep. „Het mooie is dat het Middag-Humsterland laat zien hoe het platteland er in de negentiende eeuw uitzag. De ligging van de dorpen, de afstanden daartussen, de dijken, alles is zo goed en overzichtelijk bewaard gebleven", zegt Groenendijk in zijn woning in Noordlaren.

Even een paar duizend jaar terug. „Die bekla-

